

VIII.

SCIENTIA

(Rovatvezető: PARÁDI József)

PARÁDI József

Terminológia és tartalom

DOI: 10.31628/RTH.XXV.2015.47-48-49-50.N.293-300P

Úgy gondolom, hogy nem haszontalan periodikánk oldalain a terminológia témakörével is foglalkozni. Álláspontom szerint minden szakterületnek — így a rendvédelem-történetnek is — szüksége van szilárd és egyértelmű terminológiára. Ennek hiányában ugyanis káosz alakulhatna ki, hiszen ugyanazon szó vagy fogalom használata során másképp értelmezhetnénk a közölteket. Véleményem szerint ezért szükség van fogalmak, kifejezések egyértelmű tisztázására.

Nem mond ellent ennek a felfogásnak azon alapelv, mely szerint a vizsgált időszak fogalmi rendszerét szükséges alkalmazni a korszak rendvédelmének feltárása során keletkezett eredmények bemutatása alkalmával. Nem szabad a jelen fogalomrendszerét visszavetíteni korábbi időszakokra és számon kérni a jelenlegi elvárásainkat, fogalmainkat, körülményeinket a korábbi korokon. Az ilyen kísérletek mindig téves következtetéseket idéznek elő.

Az egyértelmű fogalmak alkalmazása és a korabeli fogalomhasználat mellett fontosnak tartom azt is, hogy ne politikai preconcepciók határozzák meg a használt terminológiát.

E három alapelv figyelembe vételével kívánom a magyar rendvédelem-történet témakörével foglalkozók figyelmét felhívni a „*militáns*” és a „*rendész*” testület kifejezések, valamint a „*polgári fegyveres őrtestület*” és a „*katonailag szervezett fegyveres őrtestület*” kifejezések helyes használatára a XIX-XX. századi magyar rendvédelem-történet körében.

Kezdjük a sort a militáns jelző használatával. A jelző használata addig teljesen egyértelmű és helyes, amíg azt valamilyen haderőre vagy annak részére használják. De vajon helyes-e e jelző használata valamely rendvédelmi testületre, például a magyar rendvédelem-történetben az 1881 és 1945 között működő Magyar Királyi Csendőrségre¹, vagy a rendőrségi és honvédségi gyökerekkel is rendelkező 1946-1998 között többszöri névváltoztatással tevékenykedő Határőrségre? ² Egyértelműen kijelenthető, hogy ezen esetekben a militáns jelző használata helytelen, mégpedig annak tartalma miatt. A militáns fogalom ugyanis komplex abban az értelemben, hogy a jelzővel illetett testületeknek meg kell felelniük mindazon paramétereknek, amelyek alkalmassá tesznek egy szervezetet a regurális haderővel szembeni védekező vagy támadó műveletekre. Ennek pedig —

korszaktól függően — objektív mutatói vannak mint például a tüzerő, a motorizáltság, a hírósszeköttetés stb. A militáns jelzöt tehát nem lehet kellő tartalom nélkül osztogatni, annak a testületnek — melyet militánsnak nevezünk — kritériumoknak kell megfelelnie. Nem lehet csupán a személyi állomány függelmi viszonyrendszerének jellegéből fakadóan egy testületet militánsnak nevezni. Ebből adódóan pedig sem a Magyar Királyi Csendőrség, sem pedig a Határőrség nem tekinthető militáns szervezetnek, mivel a regulális haderővel szembeni harccselekményre — támadásra és védelemre is — alkalmatlan volt.³

A militáns jelző használatának tehát adott a tartalmi követelménye. Különösen helytelennek tartom a militáns szó pejoratív értelemben való használatát. Történelemhamisító ugyanis az a megközelítés, amely a militánságot eleve valamilyen rossznak és alacsony rendűnek tekinti, a rendvédelemben belül pedig az alkalmatlanság szinonímjaként használja. A militánság végigkísérte az emberiség történetét, az se nem rossz se nem jó, egyszerűen az életünk és történelmünk része. Nyilvánvalóan szükség van rá ha a tértől és időtől függetlenül a homo sapiens társadalommá és állammá szerveződésével létrejött és máig virágzik.⁴

A rendvédelemben militáns jelző használata helytelen, de ha elfogadnánk annak helyességét abban az esetben is hamis az az állítás, mely szerint a militánság a rendvédelemben haszontalan volna. Egyrészt ugyanis a csendőrség mint rendvédelmi szervezettípus — amely testület a militáns jelzöt pejoratív értelemben használók szemében egyértelműen militáns szervezet — az egyik legnagyobb múltra visszatekintő szervezettípus. A francia kutatók a testület eredetét a XIII. századig vezetik vissza.⁵ A testület azért maradhatott fenn és terjedhetett el Franciaországban majd Európá-szerte, illetve a többi lakott kontinensen is mert eredményesen tevékenykedett.⁶

Így volt ez a magyarországi csendőrségek esetében is. Magyar földön háromszor állították fel a testületet, mindhárom alkalommal szakmai okokból. Háromszor is szüntették meg a szervezetet, mindhárom alkalommal deklaráltnan politikai megfontolások miatt.⁷ A magyar csendőrség büntfelderítési mutatói 90 % körüliek voltak, melyet sem előtte, sem a működési idejében, sem pedig azt követően egyetlen magyar rendvédelmi szervezet sem volt képes túlszárnyalni.

A militáns jelzöt tehát ki kell érdemelni, az nem osztogatható fünek-fának. Abban az esetben pedig ha el is fogadnánk a jelzöt kellő tartalom nélküli szervezetek számára adhatóságát, akkor sem lehetne azt pejoratív értelemben használni mivel az egyértelmű történelemhamisítás volna.

A következő jelző, aminek a használatát célszerű megvizsgálni a *rendész* kifejezés. Legelőször azt indokolt meghatározni, hogy mi a kifejezés lényege. Rendészeti szervezet alatt azon szerveződésekkel kell érteni,

amelyek az adott ország rendjének a fenntartására hivatottak a nemzeti joganyag rendészeti ágában szereplő jogszabályokban foglaltak szerint. Ebből következik, hogy rendészeti szervezetről a jogágiság kialakulása nyomán lehet beszélni, illetve abba minden szervezet beletartozik, amelynek hivatását a rend fenntartása alkotja.⁸ Elhibázott tehát az a terminológia használat, amely a rendész kifejezéssel differenciálni szeretne a rend fenntartására hivatott szervezetek között. Nincs értelme a rendvédelmi szervezetek témájában, például a határország esetében — különböző bonyolult magyarázatok formájában — annak a bizonyítására törekedni, hogy a testület valamilyen belső szervezeten át történő módosítás nyomán rendészeti testületté vált volna, mivel az eszmefuttatások arra a következtetésre juthatnak, hogy a szervezet eleve rendészeti körbe tartozott. A magyar határország — mivel a rend fenntartásának az egyik speciális szakterületén tevékenykedett — mindig is rendészeti szervezet volt. Ezen belül azonban — mivel az alapfeladatai eredményes végrehajtása érdekében fegyver használatára is jogosultságot kapott, ezért — rendvédelmi szervezet volt. A testület meghatározásakor ez a döntő elem. A rendészet és a rendvédelem tehát nem állítható szembe, hanem azok összességükben értendők és vizsgálándók.⁹

A rendész kifejezés tartalma jóval tágabb a rendvédelem kifejezésnél, mivel a rendvédelmi szervezetek körébe azok a testületek tartoznak, amelyek fegyveresek, a rend fenntartása érdekében végső esetben fegyvert, vagy más fizikai kényszerítő eszközt is használhatnak. Ezzel szemben a „csupán” rendész szervezetek fegyver használatára kényszerítő eszközként nem jogosultak, legfeljebb önvédelmi célzattal.

Ezzel elérkeztünk a terminológia értelmezés harmadik fázisába, azaz a „polgári fegyveres őrtestület” és a „katonailag szervezett fegyveres őrtestület” fogalmakhoz. Mindkét őrtestület típus egyaránt rendészeti szervezet, mivel a rend fenntartására hivatott testület, amely a nemzeti joganyag rendészeti ágában szereplő jogszabályok tartalma szerint végzi tevékenységét, ezen belül pedig másrészt rendvédelmi szervezet, mivel feladatuk megvalósítása érdekében — törvényes keretek között, végső soron — fegyver használatára is jogosultak. E közös vonás mellett azonban rendelkeznek olyan eltérő jegyekkel is, amely alapján megkülönböztethető egymástól a két szervezettípus. Az eltérés lényege pedig a két fegyveres őrtestület típus között a személyi állomány függelmi viszonyrendszerében található. Nevezetesen a polgári fegyveres őrtestületek személyi állományainak a tagjai testületi rangrendszert viselnek, az alá-fölérendeltségi viszonyaik pedig hivatali jellegűek. A polgári fegyveres őrtestületek személyi állományának a tagjaira a katonákra általában vonatkozó jogosultságok és kötelezettségek nem vonatkoznak. Ezzel szemben a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek személyi állományának a tagjai

katonai rendfokozatot viselnek, az alá- és fölérendeltségi viszonyaik katonaiak. Őket a katonákra általában vonatkozó jogosultságok megilletik, illetve kötelezettségek terhelik. Mivel a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek tagjai személyükben katonának minősülnek — bár a szervezet, melynek tagjai egyértelműen rendvédelmi szervezet, mégis — a személyi állomány nem ritkán a honvédelmi tárca kompetenciájába tartozik, míg a testületek a rend fenntartásáért felelős tárca irányítása alatt állnak. A XIX-XX. századi magyar rendvédelem történetében ilyen testület volt a Magyar Királyi Csendőrség.¹⁰ A határőrség is klasszikus példája a katonailag szervezett fegyveres őrtestületnek. A határőrség személyi állománya azonban — bár deklaráltan katonának számított — mindvégig a belügyi tárca kompetenciájába tartozott.¹¹

Egyértelműen azonos korra vonatkozóan — jelen esetben a XIX-XX. század időszakát figyelembe véve — és azonos kultúrközegre vonatkoztatva indokoltnak tartom az egységes fogalomhasználatot. Ezen fogalmaknak azonban összhangban kell állniuk a valósággal és egyértelműnek kell lenniük. Ilyeneknek tartom a fentiekben ajánlottakat. Ezek megbontása fogalmi zűrzavarhoz vezet, ami nem kívánatos jelenség, mivel a süketek párbeszédét idézheti elő. A tiszta és egyértelmű fogalmak segíthetik elő a vitát, egyáltalában azt, hogy az emberek megérthessék egymást.

Nem tartom járható útnak, hogy az úgynevezett (ál)liberális (valódi liberálisoknak a magyar reformkor liberálisait tekintem) és a nemzeti szemléletű kutatók eltérő fogalmakat használjanak, vagy ugyanannak a hangsornak eltérő tartalmat tulajdonítsanak. Álláspontom szerint minden tudományban, így a történelemtudományban is a szakterületek művelőinek azonos fogalmi rendszert kell használniuk. Ez a fogalmi rendszer pedig nem lehet valamilyen világnézettől függő, mert a történelemtudomány sem kárhóztatható — más tudományágakhoz hasonlóan — a politika kiszolgálójává, azaz nem silányítható a különböző ideológiák alátámasztására, vagy cáfolatára.

Az általam bírált fogalmak és használatuk visszavezethetők a rendszerváltás, illetve azt követő időszakra. Ebben az időszakban az egyik politikai csoportosulás a magyar rendvédelem átalakítása terén azt tartotta kívánatosnak, ha nemzeti hagyományainkkal szakítunk és az angolszász modellt adaptáljuk hazánkra. Ezt csupán részlegesen sikerült megvalósítani, azonban tevékenységük nyomán elméleti téren, a fogalomhasználat tekintetében így is káosz keletkezett.

Akkoriban a magyar rendvédelem történelmi hagyományai mellőzésének sajátos kívánalmát előtérbe helyezők az „össztűzük” jelentős részét — a rendvédelmi testületek közül — a katonailag szervezett fegyveres őrtestület típusú szervezetre irányították mondván, hogy ezen szervezeti típus a pártállam szülötte, melyet feltétlenül át kell alakítani, vagy

meg kell szüntetni. Ezen állításukat szorgalmasan ismételték ugyan, azonban bizonyításra nem voltak képesek. Nem is lehetett ezt a hamis állítást bizonyítani, hiszen a pártállam létrehozását megelőzően már hosszú ideje működtek ilyen szervezetek szerte a világban.¹² Az is tény, hogy a pártállamok időszakában, majd azt követően — így napjainkban is — működnek katonailag szervezett fegyveres őrtestületek valamennyi lakott kontinensen a polgári demokrácia viszonyai között is.¹³

Az is sántít, hogy a határország attól vált volna „militáns” szervezetből „rendész” testületté, hogy a személyi állományában megszüntették a sorkatonai szolgálatot ellátók tevékenységét. Attól a szervezet ugyanis a továbbiakban is katonailag szervezett fegyveres őrtestület maradt, hiszen a hivatásos állomány is személyében katonának minősült.

Álláspontom szerint a rendszerváltás után 1/4 évszázaddal már illő a fogalmi zűrzavar áldatlan állapotán túllépve visszatérni a tiszta és világos fogalmakhoz, amelyek egyértelműek, valóságghűek, egyszerűek és nem politika-orientáltak.

Összességében tehát hat pontban foglalható össze a lényeg:

1. A militáns jelző használatát csak indokolt esetben tartom megalapozottnak, ha az érintett testület paraméterei harmonizálnak a militáns jelző többirányú elvárásaival.

2. A rendészeti szervezet megjelölés igaz lehet ugyan, de nincs különösebb értelme, mivel nem alkalmas az egyes szervezettípusok megkülönböztetésére.

3. A rendészeti szervezetek között külön csoportot alkotnak a fegyveres őrtestületek, amelyeket rendvédelmi testületeknek nevezünk.

4. A rendvédelmi szervezetek két szervezettípusba csoportosíthatók: a polgári fegyveres őrtestület és a katonailag szervezett fegyveres őrtestület szervezetek csoportjaiba.

5. Ez a besorolás alapvetően a XIX-XX. század időszakára igaz, függetlenül az állami berendezkedéstől és az altípusok szinte kivétel nélkül a konkrét kultúrközegre jellemző sajátosságokkal érvényesülnek.

6. Nem helyes, ha a történelemtudomány más szakterületektől kölcsönöz fogalmakat, mert — lehet ugyan, hogy az érintett szakterület szövegében megfelelőek, azonban — a történelemtudomány terepében azok nem minden esetben bizonyulnak helytállóknak.

Végezetül megállapítható, hogy nincsen helyes tartalom helyes terminológia nélkül, amely fordítva is igaz. Helyénvaló terminológia használatával lehet a lényeg egyértelműen kifejezni. A ködös, zűrzavaros terminológiák pedig többnyire a mondandó zűrzavarát igyekeznek leplezni és egyértelműen a káoszt közvetítik.

Jegyzetek:

- ¹ 1881/II.tc. ; 1881/III.tc. ; 1690/1945.ME.r.
² 145 389/1945.BM.r. ; 183/1945.HM.int. ; 2007 határőrség megszüntetése
³ GÁSPÁR: *A határőrség fejlődése 1950-1956.* ; Idem: *A magyar határőrizet története. II.köt.*
; KESERŰ ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* ; REKTOR
⁴ FÜZI ; LIPTAI
⁵ ÖRY
⁶ REKTOR: op.cit. 30-42.p.
⁷ PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története.*
⁸ MEZEY
⁹ NAGY
¹⁰ PRESZLY
¹¹ 1971/10.tvr. ; 1996/XLIII.tv.
¹² REKTOR: op.cit. 30-42.p.
¹³ Loc.cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:**MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KIADVÁNYOK**

- LIPTAI — LIPTAI Ervin (szerk.): *Magyarország hadtörténete.* Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Kiadó. I.köt. 670 p. , II.köt. 657 p. , I.köt. HU-ISBN 963 32 6335 2. , II.köt. HU-ISBN 963 32 6332 8.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

TANKÖNYVEK

FÜZI — FÜZI Imre (szerk.): *Egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig*. Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó. 416 p.

GÁSPÁR: *A magyar határőrizet története.* — GÁSPÁR László: *A magyar határőrizet története*. Budapest, 1992, ZMKA. 112 p.

TANULMÁNYOK

MEZEY — MEZEY: Rendvédelmi jog a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 61-63.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

NAGY — NAGY György: Kapcsolatkeresés a rendszet, a rendvédelem és a határrendszet között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 12.sz. 15-22.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ÖRY — ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: *A csendőrség magyarországi története.* — PARÁDI József: *A csendőrség magyarországi története*. 161-200.p. In PARÁDI József (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*. Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 963 89 8288 9. /Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok, 1./ HU-ISSN 2415-

9875.

KÉZIRATOK

GÁSPÁR: *A határőrség fejlődése 1950-1956.* — GÁSPÁR László: *A határőrség fejlődése 1950-1956.* Hadtudományi egyetemi doktori disszertáció (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1989. 221 p.

KESERŰ — KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.* Kandidátusi értekezés (MTA-TMB). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

1881/II.tc. — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1996/XLIII.tv. — 1996/XLIII.tv. a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.

1690/1945.ME.r. — 1690/1945.ME.r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről. *Magyarországi Rendeletok Tára*, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.

145 389/1945.BM.r. — 145 389/1945.BM.r. a magyar határrendőrség felállítására tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, I.évf. 81945) 1.sz. 180-183.p.

70/2007. (XII. 29.) IRM.r. — 70/2007. (XII. 29.) IRM.r. a Határőrség költségvetési szerveinek megszüntetéséről és jogutódlásáról. *Magyar Közlöny*, LXIII.évf. (2007) 186.sz. 15579-15583.p. HU-ISSN 2063-0379.

1971/10.tvr. — 1971/10.tvr. a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról.

183/1945.HM.int. — 183/1945.HM.int. a honvéd határőrség felállítására. HIM-HL MN.VIII. 1. HM törzsanyag (1945-1949) iratai 20 106.eln.-1945.sz.